

РОЗДІЛ 3. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

РОЗВИТОК СУЧАСНОГО БІЗНЕСУ ТА ПРОБЛЕМИ ЙОГО ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

THE DEVELOPMENT OF MODERN BUSINESS AND THE PROBLEMS OF ITS STATE REGULATION IN UKRAINE

УДК 338.242:334.012

Біла І.С.

к.е.н., доцент кафедри економічної теорії,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова

Салатюк Н.М.

к.е.н., доцент, завідувач кафедри
економічної теорії
Національний університет харчових
технологій

У статті розглянуто основні особливості розвитку сучасного бізнесу в Україні. Названі особливості та проблеми створеної системи його державного регулювання не дозволяють виявити позитивний потенціал розвитку бізнесу у вітчизняній економіці як системоутворюючого фактору економічного зростання.

Ключові слова: бізнес, держава, підприємницький сектор, підприємництво, державне регулювання.

В статье рассмотрены основные особенности развития современного бизнеса в Украине. Названные особенности и проблемы созданной системы его государственного регулирования не позволяют выявить позитивный потенциал разви-

тия бизнеса в отечественной экономике как системообразующего фактора экономического роста.

Ключевые слова: бизнес, государство, предпринимательский сектор, предпринимательство, государственное регулирование.

The article describes the main features of modern development of business in Ukraine. These characteristics and problems of the established system of its state regulation does not allow to identify the positive potential of business development in the domestic economy as a backbone factor in economic growth.

Key words: business, government, the business sector, entrepreneurship, government regulation.

Постановка проблеми. У сучасних умовах трансформації економіки України одним із пріоритетних факторів забезпечення сталого економічного зростання є мобілізація та ефективне використання потенціалу бізнесу. Стимулювання розвитку останнього є чинником диверсифікації виробництва, побудови інноваційної економіки, здатної протистояти викликам глобалізованого світу. Крім того, розвиток бізнесу – це спосіб залучення у господарський обіг додаткових ресурсів: у короткостроковому аспекті – грошових і матеріальних, у довгостроковому – активізація людського потенціалу, схильності до інновацій як одного із головних факторів економічного зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем бізнесу, становлення підприємницького сектору та процесів його взаємодії із державою є важливою та актуальною проблемою економічної науки і практики. Серед вітчизняних вчених-дослідників даної проблематики слід відзначити О. Беляєва, В. Бодрова, З. Варналія, Л. Воротіну, А. Гальчинського, В. Гейця, А. Гриценка, Л. Дідківську, М. Долішного, С. Дригу, Б. Кваснюка, М. Козоріза, В. Кредісова, І. Кузнецову, В. Мандибуру, В. Савчука, В. Сизоненка, М. Узунова, А. Шегду та ін. Роботи названих авторів присвячені дослідженню фундаментальних основ розвитку бізнесу і підприємництва, підприємницького менеджменту і підприємницької поведінки, встановленню необхідності розвитку бізнесу як однієї із головних складових економіки ринко-

вого типу, розгляду процесів його становлення в Україні, висвітленню питання регулювання державою вітчизняної економіки в цілому та бізнесу, зокрема тощо.

Однак, незважаючи на наявний значний науковий доробок з названих питань, деякі аспекти проблематики потребують подальших досліджень. Останнє стосується визначення основних особливостей розвитку сучасного бізнесу, проблем його державного регулювання та виявлення шляхів активізації взаємодії держави і підприємницького сектору в сучасних умовах в Україні.

Постановка завдання. Мета даної статті – дослідити особливості розвитку сучасного бізнесу, проблеми його державного регулювання та шляхи налагодження взаємодії держави і підприємницького сектору в Україні з ціллю забезпечення сталого економічного зростання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Становлення та розвиток бізнесу в Україні супроводжувалося значними девіаціями – відсутністю поступового первісного нагромадження капіталів, тривалого розвитку підприємницького менталітету та навичок, системності, а іноді і логіки у прийнятті рішень тощо.

З кінця 90-х років підприємницький сектор розвивався в Україні під впливом значної зарегульованості з боку держави. У цей період реформування відносин власності здійснювалося через грошову приватизацію із включенням у ці процеси великих стратегічно важливих для економіки України під-

приємств. Відсутність стратегії розвитку держави і бізнесу стало однією із причин низької ефективності діяльності великих підприємств у післяприватизаційний період, наявних спекуляцій у процесі реформування відносин власності та проникнення на вітчизняний ринок іноземного капіталу у сферах енергетики, кольорової металургії, комунікацій, засобів масової інформації, торгово-посередницької діяльності [1, с. 68]. У той же момент досвід розвинених країн світу засвідчує необхідність захисту національних інтересів великого бізнесу шляхом недопущення панування іноземного інвестора.

Станом на 1 січня 2017 року в Україні було роздержавлено більше 130 тисяч об'єктів, а саме: приватизовано 29465 об'єкти державної форми власності та 102584 об'єкти комунальної власності. У результаті здійснення приватизації державного майна створено вагомий недержавний сектор економіки, який включає понад 11 тисяч акціонерних товариств [2, с. 10], котрі є формою функціонування великого бізнесу.

Формування підприємницького сектору супроводжувалося виникненням таких явищ, як: значний рівень корумпованості органів державної влади, що придушувало підприємницьку ініціативу, та розширення обсягів функціонування тіншового сектору, як об'єктивної реакції на надмірну зарегульованість. Розвиток підприємницького сектору відбувається в Україні без адекватних ринкових інститутів в умовах адміністративних обмежень. Прикладами можуть бути проблеми, які існують у банківському кредитуванні бізнесу, особливо малого і середнього, та низька ефективність діяльності товарних і фондових бірж, що знижує ефективність взаємодії суб'єктів, та дестимулює процес відродження вітчизняного виробника.

За даними Державної служби статистики України на 1 січня 2016 року в Україні кількість суб'єктів господарювання становила 1974439 одиниць із загальною кількістю працівників у суб'єктів господарювання у розмірі 8331,9 тис. осіб та обсягом реалізованої продукції (товарів, послуг) на суму 5716431,0 млн грн [3].

Станом на 1 січня 2016 року із загальної кількості підприємств – 343440 одиниць – великі підприємства склали 0,1%, середні – 4,4%, а малі – 95,5% [3]. Це засвідчує, що база існування ринкового середовища в Україні на даний час створена. Оцінка якісної компоненти розвитку вітчизняного великого, середнього та малого бізнесу не відповідає рівню розвинених країн. Так у вказаний період в Україні кількість зайнятих працівників становила 5889,7 тис. осіб, з яких 29,0% зайняті на великих, 44,2% – на середніх та 26,8% – на малих підприємствах [3]. Світовий досвід показує, що потенціал малого бізнесу виявляється у його здатності забезпечувати зайнятість

населення на рівні 39–69% [4, с. 70], тобто вітчизняні малі підприємства не відповідають оптимальним показникам розвиненості бізнесу. Крім того, із загального обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) на суму 5159067,1 млн грн, великі підприємства забезпечували 39,8%, середні – 42,0%, а малі – 18,2% загального обсягу [3], що також не відповідає рівню розвинених країн. Так виявляється потенціал великого бізнесу у його ролі забезпеченні обсягів реалізованої продукції на рівні 48–53% [4, с. 70]. До того ж показовим у розвитку саме великого бізнесу є його значне зрощення з органами державної влади, формування у вигляді бізнес-груп – метакорпорації, які охоплюють різні сфери економіки України. Великий вітчизняний бізнес тісно переплітаючись із приватними інтересами незначної частини населення країни, переважно спрямований на глибоку інтеграцію великого капіталу в процеси прийняття політичних рішень на шкоду досягненню власної конкурентоспроможності.

Сучасний бізнес керується у своїй діяльності величезною кількістю законодавчих актів. Останнє підтверджується досить значними та активними регуляторними функціями органів державного влади у напрямі недопущення продукування економічно неефективних нормативно-правових актів. До того ж проблемою є і низький рівень дотримання органами влади вимог чинного законодавства та відсутності будь-якої відповідальності за їх невиконання. Останнє набуло масового поширення і вимагає активізації зусиль підприємницького сектору і держави щодо прозорості будь-яких адміністративних процедур і доступності інформації про них для підприємців.

Отже, створений вітчизняний підприємницький сектор економіки характеризується незначною ефективністю, що пов'язано із наступними його особливостями: обумовленість його розвитку неефективними процесами реформування відносин власності, які призвели до зниження ефективності виробництва та підвищили неконтрольованість його подальшого розвитку; слабкість створених ринкових інститутів, що значно уповільнює ефективну взаємодію між господарюючими суб'єктами, дестимулює процес відродження національного виробництва, призводить до проникнення у суспільне життя таких явищ, як: корупція, тінізація економіки та хабарництво; суперечливість і неузгодженість нормативно-правових актів у сфері регулювання підприємництва та складність проходження регуляторно-дозвільних процедур, що значно «придушують» підприємницьку ініціативу тощо.

Визначені особливості розвитку вітчизняного бізнесу тісно пов'язані із його загальною стратегією, яка виявляється в орієнтованості на короткострокову та середньострокову перспективу,

прагненні отримати максимальну віддачу від вкладеного капіталу у найкоротші строки. Не можна не зазначити, що сучасний підприємницький сектор є відображенням створеної системи його державного регулювання. Так відсутність виваженої концепції державного регулювання бізнесу, яка враховувала інтереси всього суспільства, а не олігархічних груп, призвело до формального або ж забюрократизованого регулювання підприємницької активності в різні періоди функціонування підприємницького сектору в Україні. Однак, не дивлячись на особливості створеної системи державного регулювання підприємництва, в Україні загальними її проблемами стали:

1. Слабкість інноваційної складової у взаємодії держави та бізнесу. Останнє втілюється у: низькому рівень витрат держави на інноваційну сферу, в тому числі низький рівень відповідальності за науку та впровадження НДДКР (у 2015 році тільки 0,4% загального обсягу фінансування інноваційної діяльності здійснювалося із державного бюджету, а питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП складала у цьому ж році 0,64% та була найменшою за останні 20 років [3]); відсутності сформованої інноваційної інфраструктури та механізмів комерціалізації результатів завершених науково-технічних розробок і передачі їх до сфери виробництва; неіснуючості достатньо стимулюючого інноваційного пільгового оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності; слабкій розвиненості методик і механізму управління інноваційною діяльністю на рівні підприємств тощо.

Як цілком вірно зазначено у Національній доповіді «Інноваційна Україна 2020», діяльність держави щодо реалізації інноваційної політики пов'язана із досить суперечливими моментами: з обмеженістю ресурсів і низькою ефективністю і прозорістю їх використання; з складністю визначення успішних у майбутньому пріоритетів розвитку промислової політики держави; із прагненням держави забезпечити довгострокові перспективи розвитку економіки тощо. Основним протиріччям у науково-технічній, інноваційній і промисловій видах політики є неузгодженість між довгостроковістю стратегії держави у фінансуванні витрат на НДДКР та очікуваннями підприємницького сектору швидких результатів [5, с. 124].

Названі проблеми та протиріччя у інноваційній складовій взаємодії держави та бізнесу підтверджуються місцем України в інноваційному табло – інструменті оцінки та рейтингування інноваційного розвитку країн. Так за індексом інновацій Україна має статус «Інноватор, що формується» і показник, який вдвічі менший за середнє по країнах ЄС значення [5, с. 311].

2. Недостатній вплив держави на банківську і грошово-кредитну системи країни у сфері кредитування підприємницького сектору. Банківська сис-

тема України і досі залишається недостатньо розвиненою для вагомої підтримки підприємницьких структур та має певні проблеми, які останнім часом набувають особливої гостроти. Так зацікавленість держави у довгостроковому кредитуванні підприємницького сектору на сучасному етапі залишається досить низькою, а її дії важко назвати адекватними економічним умовам розвитку. Означене посилює незначне задоволення банківською системою потреб підприємницького сектору, високий рівень процентних ставок, різке коливання валютних курсів і зменшення інвестиційної діяльності в економіці. Так, наприклад, за оперативними даними Національного банку України у 2016 році спостерігалось поступове зниження облікової ставки із 22 до 14%, що створило для комерційних банків можливість знизити відсоткові ставки за кредитами для бізнесу, однак, вартість нових кредитів усе ще залишається високою – 13,84% за даними січня 2017 року, а тому кредити залучаються переважно на короткий строк з метою фінансування обігового капіталу [6], а не з метою довгострокових вкладень, наприклад, у інновації.

3. Значна позаринкова основа взаємодії держави і бізнесу, виявом якої є тінізація економіки та корупція. Найбільш небезпечними наслідками зростання обсягів позаринкових форм впливу на підприємницький є: руйнування офіційного сектору економіки і дестимулювання розвитку національного виробництва, що зумовлює наростання соціально-економічної нестабільності; втрата податкових надходжень, і, як результат, ускладнення виконання державою своїх фінансових зобов'язань перед суспільством, посилення нерівномірності податкового тиску; скорочення інвестиційних ресурсів в Україні через ускладнення відкритого витрачання тіншовими структурами прихованого від оподаткування доходу та його витікання за кордон; неіснуючі і невідповідні управлінські рішення реальної дійсності через відсутність повноти та об'єктивності офіційної інформації про розвиток економічних процесів в Україні; формування негативного іміджу нашої держави в очах світового співтовариства через викривлений розвиток принципів демократичного суспільства тощо.

Тіньова економіка породжена в Україні у тому числі неналежним виконанням або перевищенням суб'єктами владних структур своїх повноважень. Тіньова економіка у своїй більшості детермінується корупцією, яка є її джерелом «живлення». Маркс зазначав, що «бюрократія має у своєму володінні державу... це є її приватна власність» [7, с. 271]. За таких умов корупція являє собою комерціалізацію посадовими особами своїх обов'язків. Корупція здійснює формування чорного ринку прав власності і у взаємовідносинах між підприємцем і суб'єктом влади первісний потенціал корупціогенності об'єктивно має остан-

ній. Так утримання корумпованих владних і контролюючих органів вимушені здійснювати від 67,4% до 79,2% зареєстрованих підприємств. Частка прибутку, яка неформально перераховується представникам корумпованих структур, може сягати 50%. За даними експертів, сума хабарів в Україні щорічно складає близько 280 млрд грн [8, с. 41]. Крім того, тіньові операції концентруються переважно в великому бізнесі, тоді як об'єктом боротьби з тінізацією економіки стають, як правило, мікропідприємства, що засвідчує або про хибність поставлених цілей, або ж про їх навмисне цільове викривлення.

Названі позаринкові форми взаємодії держави і бізнесу стали не просто реальним явищем для економіки України, але й звичним явищем, яке на сучасному етапі розвитку економіки України важко викоринити із суспільної свідомості. Як цілком вірно зазначає О. Владимир, не потрібно забувати, що використання тіньових механізмів для отримання економічних і конкурентних переваг є аморальним явищем. Викликом сьогодення є створення всіх необхідних умов для ведення чесного бізнесу. Складність полягає у здобутті розуміння як у підприємців, так і у представників органів влади про те, що прозорий бізнес має величезні переваги та перспективи, його опанування являє собою складний шлях, але несе в собі неоціненний досвід та навички роботи у складних і несприятливих умовах [9, с. 77–79].

Висновки з проведеного дослідження. Названі проблеми державного регулювання підприємництва в Україні зумовлюють необхідність пошуку оптимальної форми взаємодії держави та підприємницького сектору на основі компромісних рішень суспільства і влади, а не олігархічних груп та владних структур. Така взаємодія має забезпечити:

– активізацію зусиль держави у стимулюванні продукування інновацій підприємницьким сектором та здійсненні інноваційного прориву в економіці України шляхом затвердження на державному рівні концепції кооперації зусиль державного і приватного секторів у сфері фінансування інновацій та знаходження конкретних механізмів її реалізації особливо у пріоритетних галузях економіки, які б забезпечили конкурентні переваги України в умовах глобалізації (ресурсозберігаючі технології, нові види продукції, біотехнології; ракетно-космічні, авіакосмічні і оборонно-промислові технології, нанотехнології);

– радикальну перебудову взаємин держави та підприємницького сектору у фінансово-кредитній сфері через переорієнтацію кредитних

ресурсів банківської сфери на довгострокове кредитування суб'єктів підприємницького сектору, особливо у сучасний кризовий період розвитку країни, повернення до контрольованих валютних курсів, збільшення обсягу вітчизняного капіталу в банківській сфері, підвищення рівня капіталізації банківського сектору, спрямування грошово-кредитної політики держави на подолання кризових явищ і підвищення кредитної спроможності комерційних банків;

– зміну формальної, декларативної боротьби з корупцією та тіньовою економікою на дієві і реальні механізми усунення позаринкових форм впливу на економіку в цілому та підприємництво, зокрема, через створення єдиної програми скоординованих дій держави для створення максимальної прозорості та урегульованості економічних відносин у суспільстві.

Означені напрями здатні забезпечити взаємодію держави та підприємницького сектору на ефективній основі з метою досягнення сталого економічного зростання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Данько М.С. Реорганізація підприємств в контексте формування корпоративних структур / М.С. Данько // Економіка України. – 2007. – № 1. – С. 64–70.
2. Звіт про роботу Фонду державного майна України, хід та результати виконання Державної програми приватизації у 2016 році [Електронний ресурс] / Фонд державного майна України. – Режим доступу: <http://www.spfu.gov.ua/ua/documents/docs-list/spf-reports.html>
3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
4. Біла І.С. Оцінка ефективності вітчизняної системи державного регулювання підприємництва / І.С. Біла // Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки. – 2012. – № 4. – С. 269–273.
5. Інноваційна Україна 2020: національна доповідь / за заг. ред. В.М. Гейця та ін.; НАН України. – К., 2015. – 336 с.
6. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
7. Маркс К. К критике гегелевской философии права / Сочинения / К. Маркс, Ф. Энгельс. – [2-е изд.]. – М.: Политиздат, 1984. – Т. 1. – С. 271–272.
8. Белкін Л.М. Тінізація економіки України як результат неналежного державного управління / Л.М. Белкін // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2011. – № 25. – С. 33–45.
9. Владимир О. Чесний бізнес в Україні: необхідна об'єктивність та передумови введення / О. Владимир // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2014. – Вип. 1. – С. 71–80. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vtneu_2014_1_8